

MATTI LEIWO

Presidentinvaalit näyttämöllä

Ovatko vaalit medianäytelmä?

Artikkelissa¹ kokeillaan näyttämövertausta ns. mediapolitiikan kuvaukseen. Siinä verrataan — kärjistäen ja poleemisesti mutta mahdollisimman konkreettisesti — mediapolitiikkaa teatterinäyttämöön ja näytelmään. Medianäytelmää tarkastellaan vuoden 1994 presidentinvaalien ja erityisesti toimittajien vuorosanojen valossa. Kun mallit ovat puutteellisia kuvauksia todellisuudesta, ne kuvaavat sitä jostakin näkökulmasta. Näyttämömalli tarjoaa nimenomaan näytelmän yleisölle, äänestäjille, hyödyllisen näkökulman lisäämällä yleisön mahdollisuuksia tarkastella analyttisesti ja kriittisesti mediapolitiikkaa.

Presidentinvaalit näyttämöllä

Jotta median roolia esimerkiksi vaaleissa voisi käsitellä yleisesti, tarvitaan viestintämalli. Ajatus teatterista, näyttämöstä ja dramaturgiasta viestinnän metaforana tai suorastaan mallina ei ole uusi. Suomessa etenkin Steinbock (1990a, 1990b) on kuvannut poliitikkojen esiintymistä erityisesti Goffmannin (1959) esiintymiskäsityksillä ("self-presentation as dramatization") ja äskettäin näyttämömetaforaa on viljelty myös Kanerva (1994). Steinbock (1990b, 57-) on kiinnittänyt huomiota myös esim. uutisten vihteellistymiseen ja dramatisoitumiseen, niiden muuttumiseen kirjaimellisesti (kohtalo)tarinoiksi, joissa on alkutilanne, ristiriita ja ratkaisu.

Tässä median roolia tarkastellaan vertaamalla uutisointia näytelmään ja näyttämöön. Vertausta kutsutaan näyttämömalliksi. Näyttämömallin idea on, että mediassa *Toimittaja* ja *Poliitikko* esiintyvät median *näyttämöllä*. Mallin lähtökohta on tuotannollinen. Medialla on valtavasti tuotantokapasiteettia, ja se tarvitsee jatkuvasti uusia ja tuottoisia juoniaineksia medianäyttämölle. Presidentinvaalit tarjoavat runsaasti aineksia *Presidenttipeli*-näytelmään. Presidenttipeli kattaa median koko repertuaarin, ja siihen sopivat esimerkiksi gallupit, uutiset, juorut ja muu human interest -aines, kolumnit, haastattelut ja keskustelut, kilpailut jne., joita *Katsoja* haluaa katsoa, kuulla ja lukea. Presidenttipelin rooleissa esiintyvät *Toimittaja* ja *Ehdokas*, jotka kilpailevat katsojien suosiosta ja vallasta.

Mediapolitiikassa ja presidentinvaaleissa onkin monia piirteitä, jotka yhdistävät ne näyttämöön. Näyttämöllä (i) näyttelijät puhuvat kirjallijan tekstiä, ja samoin *Toimittaja* ja *Ehdokas* puhuvat "vierasta tekstiä". Toimittajan tekstiä ohjaavat markkinointi ja lehden linja, poliitikko taas puhuu puolueen, avustajien ja asiantuntijoiden tekstiä. Esiintyjät luovat (ii) kuitenkin illuusion omasta puheesta, ja siihen tarvitaan esiintymistaitoa.

Näyttämöllä näyttelijät puhuvat toisilleen mutta sanat on tarkoitettu yleisölle. Samoin (iii) *Toimittajan* ja *Ehdokkaan* repliikit on tarkoitettu yleisölle. Televisiossa *Poliitikko* puhuessaan *Toimittajal-*

le on myös yleisön nähtävissä, usein keskusteluetäisyydellä, puolilähikuvassa. Edelleen myös (iv) medianäyttämöllä esiintyjillä on tietyt roolit. Yleensä Toimittajalla on haastajan tai ”politiikan vahtikoiran” rooli, Poliitikko on konnaksi epäilty, josta voi sanoa mitä tahansa. Esimerkiksi Esko Ahosta, Iiro Viinasesta ja Paavo Väyrysestä lienee esitettykin kaikki mahdolliset loukkaukset ja sutkaukset kaikissa mahdollisissa konteksteissa. Toimittajan sanomisille ja esittämislle ei ole muita kuin median menestykseen liittyviä kaupallisia rajoja. Poliitikolla taas ei juuri ole mahdollisuuksia oikaisuihin tai selityksiin.

Medianäyttämöllä ovat näkyvissä Toimittaja ja Poliitikko. Verhojen takana näytelmässä ovat mukana ainakin teatterin *Omistaja*, joka johtaa teatteria ja määrää toimintaedellytykset, sekä improvisaatioihin perustuvan *Juonen* etenemisestä vastaava *Ohjaaja* sekä *Kuiskaaja*. Emme yleensä saa tietää, kenen palkkaamia he oikeastaan ovat, usein kuiskaaja kuiskalee sekä Toimittajalle että Poliitikolle, presidenttipelissä siis Ehdokkaalle. Ohjaaja taas suuntaa valoköilan siihen, minkä Katsoja saa nähdä, kuulla ja lukea.

Kuten oikeissa näytelmissä myös medianäyttämöllä (v) se, mitä näyttelijät sanovat ja mitä he tarkoittavat voivat olla kaksi eri asiaa. On eri asia, miten näyttelijät *legitimöivät* tekemisiään ja mitä he tekevät ja tarkoittavat. Tärkeä elementti näytelmässä on julkilausuttujen repliikkien ohella etenevä (vi) *piilojuoni*, Stanislavski puhuu ”piilotekstistä” (Rantala 1988, 125), tai piiloagenda. Piilojuoni perustuu esimerkiksi Ohjaajan kuvakulmavalintoihin. Piilojuoneen kuuluvat myös Toimittajan ja Poliitikon yhteiset edut. Toimittaja tarvitsee uutisia ja viihdettä ja Poliitikko julkisuutta. Julkisuus ja näkyvyys on molempien etu. Sen he kuitenkin salaavat Katsojalta.

Katsoja ei voi tietää, kenen puolella kukin näyttämöllä vilahtava on. Esimerkiksi Lasse Lehtinen oli Ahtisaaren Kuiskaaja, mutta toimi myös Ohjaajana ja Toimittajana; hän käsitteli presidentinvaaleja viihdeohjelmassaan *Hyvät herrat* ja toimi Kuiskaajana yhdessä Uma Aaltosen kanssa HS:n haastateltavana jutussa *Presidentinvaalien toinen koetus alkaa*.) *Ahtisaaren pasmat valmiit, Rehn vielä latautuu*. Myös (vii) julkisuutta tarvitsevat oikeat näyttelijät, toimittajat ja poliitikot yhtä lailla. Kirjailija voi esiintyä salanimen varjossa ja näkyä vain kirjojensa välityksellä, näyttelijät, poliitikot ja yhä enemmän myös toimittajat esiintyvät julkisuudessa koko persoonallaan.

Medianäytelmän näytökset koostuvat erilaisista kohtauksista. Haastattelu-kohtauksissa Toimittaja koettaa paljastaa Ehdokkaan heikot kohdat, saattaa hänet pulaan ongelmallisilla kysymyksillä ja Ehdokkaan lausuntojen tulkinnoilla. Tämä on toimittajan velvollisuuskin, sillä jos hän tekee neutraaleja avoimia kysymyksiä, Ehdokas ryhtyy vuorostaan kosiskelemaan Katsojaa².

Pekka Isotalus (1992) on suomalaisessakin tv-esiintymisessä korostanut sitä, että esiintyjät pyrkivät esiintymisessään simuloimaan keskinäisviestinnän piirteitä. Tv-katsojat eivät aina pysty erottamaan television fiktiivisiä hahmoja heitä esittäivistä näyttelijöistä, saati politiikkaa koulutettuna esiintyjänä ja henkilönä roolin takana. Presidenttipelissä Katsoja kuitenkin näkee näytelmän Ehdokkaan ja Toimittajan korostetusti keskinäisviestinnän (interpersonaalisen) näkökulmasta, jossa katsoja otetaan mukaan keskusteluun kolmanneksi osapuoleksi omassa olohuoneen sohvassaan.

Keskinäisviestinnän näkökulma painottuu televisiossa, näytelmän tärkeimmässä viestintävälineessä. Toki interpersonaalinen näkökulma näkyy myös esim. graafisessa viestinnässä Ehdokkaan epävirallisen, kotinäkökulman korostamisena: lehdissä ehdokkaat kertovat esim. ruokaresepteistään ja kodistaan ja ovat kuvissa omassa keittiössään. Ehdokas on korostetusti kuin yksi meistä, katsojista. Kotona katsoja unohtaa sähköisen viestintävälineen ja kokee illuusion keskinäisviestinnästä: se puhuu juuri minulle.

Median ja Poliitikon, esimerkiksi Ehdokkaan, näkökulma Katsojaan on taas hyvin erilainen: se on joukkoviestinnän näkökulma. Ehdokas puhuu ja esiintyy yleisölle, joka on Katsomossa sektoritoi ryhmiä anonyymeja äänestäjiä.

Näyttämömallin ydinajatus on siis se, että Toimittajalle ja Poliitikolle näytelmä on esiintymistä joukoille, joukkoviestintää, kun taas Katsoja kokee sen keskinäisviestintänä ja ajattelee, että televisioista hän näkee, millainen ehdokas todella on. Näyttämömallin tärkein väline on televisio. Juuri siinä on mahdollista luoda interpersonaalisen viestinnän vaikutelma katsojan ja poliitikon välille. Edelleen malli korostaa sitä, että mediassa eivät ole vastakkain erilaisia mielipiteitä edustavat poliitikot vaan ensisijaisesti Toimittaja ja Poliitikko. Lisäksi mediapolitiikan juoni etenee yhtäläisesti vaali- ja viihdeohjelmissa, uutisissa ja ajankohtaisohjelmissa. Televisiosta niin toimijat kuin juonen ainekset siirtyivät iltalehtiin ja päivälehtiin, aikauslehtiin ja radio-ohjelmiin ja päivävastoin. Lehdistössä käsitellyt asiat ovat ”televisiosta tuttuja” ja päivävastoin.

”Suorasta kansanvaalista tuli jännitysnäytelmä”³

Presidenttipeli-näytelmässä oli valtava määrä erilaista kohtauksia, joten näytelmästä voi kerrallaan ottaa käsiteltäväksi vain muutamia alajuonia. Tarkastelen tässä Toimittajan Ehdokkaasta luomaa kuvaa, johon ehdokkaan on vastattava.

Presidenttipelissä Ehdokkaalle oli varattu rooleja esimerkiksi suosion nousuun ja laskuun perustuvissa kohtalotarinoina; esim. Toimittaja esitteli HS:ssä juuri ennen toista äänestyskierrosta koko sivun jutussaan Elisabet Rehnin elämää kohtalotarinaan:

Elisabet Rehn on kokenut rikkauten ja köyhyyden sekä ajanut vuoroin lasten ja asevoimien asiaa.

Ison perheen äiti nousi politiikan huipulle (HS 3.2.94)

Tällaisen liikuttavan roolin ehdokas tietysti ottaa kiitollisena vastaan ja koettaa esiintyä sen mukaisesti. Se on katsojiin menevä kohtaus ja merkittävä voitto näytelmässä, jossa poliitikolle yleensä varataan konnan tai epäilyn rooli.

Ohjaaja voi myös tehdä koko vaaleista kohtalontarinan ja jostakin ehdokkaasta siihen konnan. Tällainen rooli oli varattu Paavo Väyrykselle. Dramaattisessa kohtauksessa ensimmäisen kierroksen vaalilauantaina Toimittaja kertoi HS:ssä uutisen Venäjän nootista ja kutsui MTV:n uutisiin IKL:n edustajan, joka väitti nootista Väyryksen tilaustyöksi. Kun näytelmässä Väyrystä oli syytetty kähminnästä Neuvostoliiton suhteen Kekkosen ulkoministerinä, uutinen herättikin katsojissa Väyryksen vastaisia mielialoja.⁴

Väyrynen kelpasi pelotteeksi myös Ahtisaaren kannattajille Rehniä vastaan. Esimerkiksi eräässä kohtauksessa SDP:n varapuheenjohtaja Antero Kekkonen vihjailli, että Rehn olisi järjestämässä Väyryksestä pääministeriä.

Väyrynen putosikin toiselta kierrokselta, ja monista Toimittajan vuorosanoista käy selväksi, mitä kauheuksia Väyrysen valinta olisi aiheuttanut. Vaalien jälkeisenä päivänä Toimittaja (HS:n kolumnistina pääkirjoituksen vieressä) kertoi, että jos vaalit olisi pidetty valitsijamiesvaaleina, niin

ensimmäisen kierroksen tulosten pohjalta voidaan väittää, että presidentiksi olisi ilmeisesti tullut valituksi Paavo Väyrynen. Sellainen lopputulos olisi jakanut kansan pahasti kahtia ja ... (Erkki Pennasen kolumni *Presidentti politiikan ulkopuolelta*, HS 8.2.94.)

Pari päivää myöhemmin Toimittaja (HS:n televisio- ja teatteriarvostelijana) jatkoi pelottelua ja yhdis-

ti Väyrysen henkilön ja henkilökuvan Turkan näytelmässä:

Ajatellaanpa että Paavo Väyrysestä olisi tullut presidentti. Silloin Turkan näytelmää olisi tuskin voitu esittää. Olisi minun mielestäni, mutta tuskin kuitenkaan. Sen verran terävää ja salailematonta hovin kuvaus on, ulkoministeriä eli Väyrystä myöten.⁵

Näytelmä perustuu improvisaatioon eikä aina ole draamallisesti täydellinen; hyvässä näytelmässä katharsiksen pitäisi syntyä vähemmällä jälkiselittelyllä.

Vuorosanoissaan Toimittaja piilottaa sen, että myös hän on aktiivinen toimija näytelmässä, Toimittajan (HS:n pääkirjoitustoimittaja) mukaan esim.

presidenttiehdokkaat ovat veikistelleet lähes kaikissa mahdollisissa ohjelmissa ja julkaisuissa ja vastanneet kaikkiin mahdollisiin kysymyksiin maan ja taivaan välillä.⁶

Katsoja ei helposti huomaa, että juuri Toimittaja on se toimija, joka panee ehdokkaat veikistele-mään ”lähes kaikissa mahdollisissa” uutis- ja viihdekonteksteissa.⁷ Joskus Toimittaja ei kuitenkaan voi vastustaa kiusausta kehua itseään ja samalla paljastaa aktiivisen toimijan rooliaan. Saman pääkirjoitustoimittajan kolumnin mukaan media esimerkiksi seuloi aikoinaan esille molemmat finalistit, nosti mutta myös pudotti ehdokkaita imagon osoittautuessa epäuskottavaksi. Toimittajan puolueettomuuden legitimoinnissa kiinnostava kohtaus presidenttipelissä oli ensimmäisen kierroksen suuret vaalivalvoijaiset 16.1.94. Niissä Toimittajat (em. pääkirjoitustoimittajan ja tv-toimittajan hahmoissa) keskustelivat ehdokkaiden imagoista kuin ulkopuoliset tarkkailijat piilotellen sitä, että juuri he ovat aktiivisia toimijoita näiden imagojen rakentamisessa ja välittämisessä. Piilottaminen ei kuitenkaan täysin onnistu jännittävässä tilanteessa. Kohtauksen dramaattinen huipentuma alkoi kun Väyrynen saapui studioon ja heti alkajaisiksi, kysymykseen jännittääkö häntä, ottikin yllättäen esille mediavoimien vaikutuksen ja sanoi jännittävänsä, miten ennakoöänet ja varsinaiset äänet jakautuvat. Puolison vakuuttelu, että Paavo ei jännitä koskaan, ei tilannetta laukaissut. Toimittaja ja asiantuntija (Nousiainen) kuitenkin ignoroivat Väyrysen haasteen keskustellessaan ennakoöänten merkityksestä ja ennustavuudesta. Kun sitten juontaja esitteli pääkirjoitustoimittaja, imagontutkija Risto Uimosen sekä kysyi häneltä imagoista ja Elisabet Rehnistä, tämä tulkitsi välittömästi Väyrysen huonosti piilotetun ärsyyntymisen:

”... Elisabet Rehnin rynnistys tässä loppumetreillä, mihin tuo Paavo Väyrynen tuossa äsken viittasi, on ollut erittäin huikea ja sehän on tapahtunut nimenomaan tiedotusvälineissä ja tiedotusvälineiden vaikutuksesta, ja on jännä nähdä, mihinkä saakka se kestää, kohtahan se sitten selviää ...”

Toimittajalle Rehn oli ”raikas tuulahdus” poliitikkojen joukossa. Vaalivalvoijaiset osoitti myös, miten Mediateatterissa Sanoma-konserni, Yleisradio ja MTV sulassa sovussa jakoivat Toimittajan roolin, ehkä myös ”raikkaan tuulahduksen” markkinoinnin.

Pilojuonen huomaaminen vaatii tarkkuutta. Katsoja ei ehkä tiedostanut, miksi ehdokas Ahtisaaren kampanja näytti olevan jatkuvaa vaivalloista vääntäytymistä autosta ulos tai portaita alas kömpimistä. Nämä vihjeet Ahtisaaren fyysisestä olemuksesta ekspliko Toimittaja (Mattiesko Hytösenä HS:n *Sunnuntaitakaikkunassa* 13.2.94) pakinassa, jonka kuvassa hän poseerasi tyynyihin ja painoihin pukeutuneena:

... Alan kävellä. Punnuksat saavat minut huojumaan. Katson itseäni näyteikkunasta. Riemunkiljahdus nousee huulilleni. Paarustan kuin Ahtisaari ...

Myös esiripun takana olevista Katsoja sai enimmäkseen epäsuoraa tietoa, esim. Elisabeth Rehn kertoi näkevänsä ”verhojen takana” ainakin Lasse Lehtisen ohjaamassa Ahtisaarta, ja Rehnin

ohjaaja Uma Aaltonen taas vilahteli tv-ohjelmissa koirien ja yleisön joukossa. Näytelmän jälkeen hekin toki ovat käyneet vastaanottamassa aplodeja erilaisissa ohjelmissa.⁸ Teatterin omistajia emme nähneet koskaan, vaikka he vilahtelivatkin vuorosanoissa.⁹

Median rooli ja yleisön etu

Katsojan ongelma on, miten suhtautua presidentinvaaleihin, joista tulee mediassa sarjanäytelmä, jossa — Toimittajan sanoja lainatakseni — käy kuten Yhdysvalloissa, missä

vaalistrategiat nousevat yhä tärkeämmiksi poliittisten ohjelmien kustannuksella. Vaalien voittamisesta tulee ehdokkaan ainoa päämäärä, jolle uhrataan kaikki muu.

ja missä

myös tiedotusvälineet ovat huomanneet, että vaaleja voi selostaa kuin urheilukilpailuja

ja missä

... television myötä ehdokkaiden ulkomuoto ja esiintymistaito ovat tulleet yhä tärkeämmiksi ... että esimerkiksi Abraham Lincolnin olisi jokseenkin turha pyrkiä Valkoisen taloon. (Pentti Suominen HS:ssä 23.1.94).¹⁰

Se, että viestinnässä ja vaikuttamisessa rengistä voi tulla isäntä, välittäjästä itsetarkoitus, oli tuttua jo antiikin retorikassa. Näin ylvästeli taidoillaan Platonin mukaan Gorgias, yksi antiikin kuuluisista reettoreista väittelyssään Sokrateen kanssa:

(Puhetaito) merkitsee sitä että ihminen puheellaan kykenee taivuttamaan tuomarit tuomi-oistuimessa, neuvosmiehet neuvostossa, kansalaiset kansankokouksessa, ylipäättään minkä tahansa julkisen kokouksen osanottajat; jos sinulla on tämä kyky, sinä teet lääkäristä orjasi, urheiluvallmentajasta teet orjasi, ja osoittautuu että tuo sinun liikemiehesi kerää rikkauksia mutta ei enää omaan pussiinsa vaan toiselle — sinulle joka kykenet puhumaan ja taivuttamaan joukot puolellesi (suomennos Pentti Saarikosken).

Tämä on myös median edustajiin liittyvä uhkakuva katsojan, kansalaisen, lääkärin, valmentajan ja ehkä liikemiehenkin näkökulmasta. Uhkakuva on ehkä jo toteutunut televisioviihteen väkivaltaohjelmissa. George Gerbnerin (esim. 1993) mukaan globaalisen tuotannon myötä väkivaltaohjelmissa televisio on muuttunut katsojien palvelijasta isännäksi: katsojat saavat viihteeksi yksioikoista, teollisesti tuotettua väkivaltaa, vaikka he eivät sitä halua ja vaikka se väkivaltaistaa myös yhteiskuntaa. Viestintäteollisuuden etuihin kuuluu tietenkin kiistää osuutensa yhteiskunnan väkivaltaisuuteen ja vaikutuksensa presidentinvalintaan, koska se haluaa pitää yllä imagoa yleisön palvelijasta.

Viestintäteollisuuden etu on myös painottaa viestintämalleja, jotka korostavat yksilön valintaa viestien vastaanottamisessa, ja vähätellä median vaikutusta. Media — nimensä mukaan — vain välittää tietoa, ihmiset valitsevat informaatiosta tarpeidensa mukaan. Toinen teoria on ajatella, että viestintä ohjaa katsojia haluamaansa suuntaan. Teoriat eivät kuitenkaan ole toisensa poissulkevia. Gerbner korostaa, että viestintä on kuin joki, joka vie kuluttajia johonkin suuntaan, halusivat he tai eivät. Yksilöt voivat uida vastavirtaan, mutta joki menee suuntaansa.

Näyttämömallissa on jokinäkökulma. Mediapolitiikassa on yksi näyttämö ja lajityyppi (genre), jossa ei ole selvää rajaa viihteen ja asian, olennaisen ja epäolennaisen, aidon ja simuloidun esiintymisen välillä kuten ei mediatuotannossa yleensääkään. "Exit pollit" tarjoillaan tutkimuksina, avaruusviestien vastaanottajat esitellään kuin tiedeohjelmassa ja jonkin koulun "Veltto" Virtasta tu-

kevasta ”äänestyksestä” tulee Sarajevon tappamiseen rinnastuva uutinen. Poliittisessa medianäytelmässä viihde-esitys, uutinen, kolumni ja katsaus ovat juonikäännteitä näytelmässä, jossa sekä Toimittaja että Ehdokas ovat toimijoita, jotka koettavat esiintymisellään saada ystäviä, menestystä ja vaikutusvaltaa.

Vertaukset ja mallit ovat aina yksinkertaisuuksia monimutkaisista ilmiöistä. Tässä mediaa on verrattu näyttämöön, jolla Toimittaja on keskeinen toimija. Malli saattaa kärjistää liikaa ja kuvata väärin jonkun osapuolen toimintaa tai pyrkimyksiä.

Median vertaaminen Gorgiaaseen on ainakin enemmän vaikuttava kuin historiallisesti oikea. Platonin Gorgias on karikatyyri ja myös Platon dramatisoi, idealisoi, manipuloi ja vääristeli Gorgias dialogissaan. Esimerkiksi suomalaisen, vuosisatamme alussa vaikuttaneen merkittävän antiikin Kreikan retorikan tuntijan, Heikelin mukaan (1919, 75)

Gorgiaassa olevat (Platonin) todistelut ovat enemmän sana- kuin asiatodistuksia. Platonin menetelmä on tässä yhtä vähän kuin muissa tapauksissa kokemusperäinen. Hänen mainitsemansa erityiset tosiasiat tarkoittavat enemmän asiain valaisemista kuin todistelujen perustelemista. Platon käyttää paljon analogia-päätelmiä. Nämä antavat esitykselle värikkäisyyttä, mutta ne eivät kelpaa todisteiksi.

Todellisen, historiallisen Gorgiaan käsitys tiedosta, uskosta ja retorikan tehtävistä oli huomattavasti kompleksisempi kuin Platonin luoma karikatyyri antaa ymmärtää. Gorgiaan ajattelun ydin oli Gronbeckin (1972, 35) mukaan, että ihmisellä ei ole todellista tietoa oikeasta, vain käytännöllistä tietoa ihmisen teoista, ja näinollen ei viestintäkään ei voi olla täydellistä. Retorinen keskustelu ja runous, tunteiden pako ylevyyteen, tekevät kuitenkin mahdolliseksi välttämättömät inhimilliset kontaktit vaikkakin puutteellisilla välineillä.

Gorgias-dialogissa median edustaja on konnan roolissa, media itse näkee itsensä mieluummin Sokrateena. Yleisön näkökulmasta kuitenkin Sokrateskaan ei ole vaaraton. Hän valitsee totuudet, rakentaa imagon, ohjaa keskustelua ja tekee toisesta osapuolesta karikatyyrin. Platon ajatteli löytävänsä totuuden ja pakottavansa keskustelukumppaninsa totuuteen kysymystensä avulla kuten Toimittaja, joka uskoo kysymyksillään paljastavansa totuuden ehdokkaista ja näin palvelevansa äänestäjiä. Katsojan näkökulmasta Gorgias-dialogin dramatisoidut roolit kuvaavatkin mediapolitiikan vaaroja. Katsojan kannattaa pitää mielessä, että median aktorit, Ohjaaja ja Toimittaja, voivat toimia kyynisesti kuin Gorgias tai legitimoida ja filosofoida kaikkikietävästi kuin Platon ja antaa Platoniin tavoin luomilleen imagoille ”värikkäisyyttä”.

Näyttämövertaus tarjoaa katsojalle kriittisen ajattelumallin, kun hän koettaa silalta poliittisesta näytelmästä sen pääjuonen ja sivujuonet, koettaa erottaa, mikä on hänen näkökulmasta oikeata ja arvokasta siitä, mikä palvelee vain eri toimijoiden etuja ja imagoja. Näyttämömallin näkökulmasta vaarallisinta Katsojalle on uskoa Toimittajan puolueettomuuteen tai uskoa että ”minuun ei media vaikuta”. Vaarallista on myös koettaa arvioida viestien vaikutusta lajityyppien pohjalta. Katsoja voi kuitenkin toivoa, että medianäytelmä strukturoi ja konkretisoi abstraktit ongelmat mielekkäästi, paljastaa huonot näyttelijät ja erottaa heidät niistä, joilla on todellista sanottavaa. Jo Aristoteles (Cooperin, 1934, mukaan) korosti, että retoriikkaa voi käyttää sekä hyvään että pahaan, mutta että retoriikka sopii paremmin oikean esiintulemiseen kuin väärän, koska ”asiat, jotka ovat tosia ja asiat, jotka ovat parempia, ovat luonteeltaan käytännöllisesti aina uskottavampia”.

Gerbnerin mukaan viestintämallit eivät ole puolueettomia, ei näyttämövertauskaan. Se kuvaa katsojan näkökulmaa. Katsojan näkökulmasta hyödyllistä on nähdä mediapolitiikka teatteriesityksenä, josta parhaimmillaan saa hyödyllistä tietoa poliitikkojen mieliteistä ja linjauksista, pa-

himmillaan näennäistietoa ja katteettomia imagoja. ”Oikea” Gorgias jäi piiloon yli kahdeksituhanneksi vuodeksi surkean imagonsa taakse.

Näyttämömetaforaa voi laajentaa myös viestinnän tutkijoihin. Viestinnän tutkijat ovat asianosaisia toimijoita toisessa näytelmässä, poliittisen teatterin arvioinnissa. Tulkinnoilla saadaan taoudellista ja akateemista menestystä ja vaikutusvaltaa. Me legitimoimme näkemyksemme teorioilla ja malleilla, mutta monella muullakin kuin Gerbnerillä on taipumus ajatella, että teoria ja tutkimukseen eivät ole vain teoriaa ja tutkimusta.

Viitteet

1. Kirjoitus perustuu Puheviestinnän päivillä 25.-26.3. 1994 pidettyyn esitelmään. Kiitän anonyyminä esiintynyttä arvioijaa monista parannusehdotuksista. Draamametaforista viestintäteorioissa yleisemmin ks. esim. Littlejohn (1992, 169-189).
2. Haastattelujen keskustelustrategioista ks. esim. Hakulinen 1983, Lautamatti 1983 ja Leivo 1987 sekä Kanerva 1994. Näyttämömallin kannalta kiinnostava on Kanervan (mts. 10) havainto, että haastatteluissa (universaali)yleisö samastuu mieluummin haastattelijaan kuin poliitikkoon.
3. HS:n pääkirjoituksen otsikko 3.2.94.
4. Jotkut mediateatterin vähemmistöosakkaat (kuten Keski-suomalainen) yrittivät tehdä Väyrysen roolistaan myös sankari- ja marttyyriroolia, mutta huonolla menestyksellä. — HS:n pääkirjoitussivun kolumnissa 18.1. 94 toimittaja Erkki Pennanen vähätteli nootin merkitystä toteamalla, että ”ilmeisesti nootti vaikutti vähemmän tavallisiin äänestäjiin kuin toimittajiin”. Samassa pääkirjoitussivun kolumnissa 30.1.94 Janne Virkkunen puolusteli HS:n menettelyä nootin julkaisuajankohdasta mm. toteamalla mm., että ”poliittisessa lehdessä — ainakin Suomenmaassa — uutisten julkaiseminen nähtävästi perustuu myös muihin seikkoihin kuin itse uutiseen”. Väite sisältää kiinnostavan implikaation, että HS ei ole poliittinen lehti ja että siinä on objektiivisia uutisia. MTV:n uutistoiminta oli hänenkin mielestään ”harjitsematonta”.
5. Jukka Kajava HS:ssä 10.2.94 arvioidessaan Jouko Turkan näytelmää Presidentin dementia. — Arvioinnin otsikko oli ”Neuvostoliitto olen minä”, ingressit ”Pekka Autiovuori on vastustamaton Väyrynen Turkan Presidentin dementia” ja ”Kekkonen hovin paljastavasta avainnäytelmästä teräväksi aikalaiskyselyksi”. Kokosivun arvioinnin kuvatekstin mukaan taas Pekka Autiovuori on erinomainen ja vaarallisen vastustamaton Paavo Väyrynen Jouko Turkan uusimmassa näytelmässä.
6. Risto Uimonen HS:n pääkirjoitussivun kolumnissa 1.2.94. — HS esimerkiksi järjesti ehdokkaille tieto- ja urheilukilpailun, ja toimittaja Jussi Karjalainen esitteli Tuttu juttu -televisiion viihdeohjelmaa tv- ja radiosivuilla neljän palstan jutulla ja kuvalla 3.2.94.
7. Poliitikon imago on lähinnä politiikosta havaitut ominaisuudet, ja poliitikon kulloinenkin imago perustuu joukkotiedotuksen välittämään tietoon, olemassaoleviin tietoihin ja suhtautumisiin (attitudes), joista äänestäjä rakentaa imagon. Tutkimuksissa näyttää siltä, että median vaikutus (esim. agenda-setting) on tässä prosessissa suurin, vaikka keskinäisviestinnän keinoin sen vaikutusta voidaankin koettaa hallita (ks. esim. Roberts et al 1993). Poliitikon hallitseman mainonnan ja median hallitsemien uutisten ja niihin rinnastuvien ohjelmien merkitys imagon muodostukseen on kuitenkin avoin kysymys, mitään yleistä niiden vaikutuksesta ei ole voitu sanoa. Näyttää kuitenkin siltä, että ihmiset eivät ole kovin hyvin tietoisia tietojensa alkuperästä. Näin näyttämömallissa on myös mahdollista yhdistää toimittajat yhdeksi Toimittajaksi ja tarkastella erilaisia puhuttuja ja kirjoitettuja tekstejä yhtenä kokonaisuutena.
8. Uma Aaltonen esimerkiksi Lasse Lehtisen käsikirjoittamassa Hyvät herrat -ohjelmassa

- 8.2., Lasse Lehtinen mm. vaalivalvojisissa ja viihdeohjelmissaan.
9. Esimerkiksi Eeva-lehden (1/1994) ”suomalaisista suvuista kertovan sarjan” aloitti Iltasanomien entisen päätoimittajan Martti Huhtamäen tarina lehtimagnaatti Erkosta. Tarinaa mainostettiin lehden lööpissä ja kannessa tekstillä ”Vallan huipulla on vaikeas mies: AATOS ERKKO”. — Omistajiin viitattiin presidenttipelissä esim. Keski-suomalaisen pääkirjoituksessa 17.1.94, jonka mukaan ”... Väyrynen menestyi ennakoöänestyksessä hyvin, mutta mielipideilmasto kääntyi ... Rehnille otolliseksi. Sanoma Osakeyhtiön omistamat Helsingin Sanomat ja Iltasanomat, MTV, Yleisradio, Iltalehti ja Suomen Kuvalehti tekivät huikkeen yhteiskampanjan Rehnin puolesta ...”
10. Tämä kysymys televisionomaisesta esiintymisestä ja ulkonäöstä ja monen valtiomiehen puutteista mediapolitiikan näkökulmasta nousi esille Suomessa jo Koiviston kampanjassa 1982 Jyrki Koulumiehen ja Antero Kekkosen vaalitentissä (ks. Leiwo 1988, s. 118).

KIRJALLISUUS

- Cooper, L. (1965, alk. 1934) *The rhetoric of Aristotle*. Teoks. L. Crocker & P.A. Carmack (toim.) *Readings in Phe-torics*. Springfield, Ill.: Thomas Publishers, 89-99.
- Gerbner, G. (1993) *Women and minorities on television. A study in casting and fate*. Painamaton esitelmä.
- Gerbner, G., Morgan, M. & Signorielli, N. (1994) *Television violence profile no. 16: The turning point. From re-search to action*. Painamaton esitelmä.
- Gronbeck, B. (1972) *Gorgias on rhetoric and poetic: a rehabilitation*. *The Southern Speech Communication Jour-nal* 38, 27-38.
- Hakulinen, A. (1983) *On decision making in responses*. Teoksessa *Papers from the 7th Scandinavian Confe-rence of Linguistics*, toim. F. Karlsson. Helsinki: Helsingin yliopisto. Yleisen kielitieteen laitoksen julk. 9, 305-317.
- Heikel, I.A. (1919) *Platon*. Porvoo: WSOY.
- Isotalus, P. (1993) *Toimittaja kuvaruudussa. esiintyminen televisiokontekstissa*. Painamaton lisensiaatintyö Jy-väskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksella.
- Kanerva, J. (1994) ”Ryvettymisen hyvä puoli”. *Suomalainen politiikka ja poliitikot televisiossa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.
- Lautamatti, L. (1983) *Response strategies in TV-interviews of four Finnish presidential candidates*. *AFinLA:n vuo-sikirja 1983*, toim. H. Nyyssönen ja A. Mauranen. *AFinLA:n julk.* 36, 21-36.
- Leiwo, M. (1987) *Kuinka Koivisto vakuutti äänestäjät presidentin valitsijamiesvaalien vaalitentissä 1982?* *Politiikka* 2/88, 116-124.
- Littlejohn, S.W. (1992) *Theories of human communication*. Belmont, Calif.: Wadsworth.
- Rantala, R.-S. (1988) *Näyttelijä — auteur. Näkökulmia stanislavskilaisuuteen*. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 8. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Roberts, M., Anderson, R. ja McCombs, M. (1993) *Impact of candidate images in the 1990 Texas gubernatorial campaign*. Painamaton esitelmä 1993 ICA konferenssissa (Washington, D.C.)
- Sallinen-Kuparinen, A. (1987) *Televisioesiintyminen, mediaretorikka ja poliittinen vaikuttaminen*. *Politiikka* 2, 120-132. Tutkimussarja B 4: Yleisradio.
- Steinbock, D. (1990a) *Poliittinen tv-dramaturgia. esseitä politiikasta ja dramaturgisesta sosiologiasta*.
- Steinbock, D. (1990b) *Amerikkalaiset TV-utiset*. Tutkimussarja B 5. Helsinki: Yleisradio.